

III

ESSENTIEELE VERSCHEIDENHEDEN

CHRISTELIJKE RECHTVAARDIGHEID

I

Christelijke en sociale rechtvaardigheid verschillen essentieel; naar hun wezen hebben zij niets met elkaar uitstaande, ook niet waar (indien) de christelijke zich uiteindelijk ergens op sociaal gebied beweegt.

De christelijke rechtvaardigheid heeft betrekking op de verhouding van den mensch tot God; de sociale rechtvaardigheid heeft betrekking op (regelt) de verhouding der menschen onderling op natuurlijk gebied.

2

Het beginsel der sociale rechtvaardigheid is het solidarisme, hetgeen leven overeenkomstig een natuurlijke zedelijkheid impliceert. Solidarisme beteekent de soevereiniteit der natuurlijke gemeenschap.

Het begin en beginsel der christelijke rechtvaardigheid is de (daadwerkelijke) soevereiniteit van God over de ziel, — waarnaar de mensch stréeft.

De sociale rechtvaardigheid wordt gerealiseerd door den natuurlijken wil, door den mensch, door onszelf.

De christelijke rechtvaardigheid door den bovennatuurlijk bewogen wil: door Gods genade, door God dus in laatste instantie.¹⁾

¹⁾ Zie mijn „Subjectieve Normen”: „Katholicisme en Beweging”.

Het doel van het solidarisme is het hoogste tijdelijk welzijn der gemeenschap. Het realiseeren hiervan manifesteert de glorie van den ménsch; hij vernietigt zélf wat in de gemeenschap de natuurlijke perfectie der gemeenschap belemmert. Het doel der christelijke rechtvaardigheid is de manifestatie van Góds glorie toelaten, hetgeen beteekent: de beletselen daarvoor in ons laten wegnemen. De christelijke rechtvaardigheid is een hulde brengen aan God. God nu wordt slechts gehuldigd door wat van God is. God wordt alleen door zichzelf gehuldigd. „Eer van menschenwege aanvaard Ik niet.” In zooverre wij van God zijn, leven van Zijn Leven, zijn wij hulde.¹⁾

Sociale rechtvaardigheid eischt den natuurlijken trots van het besef dat de mensch, hoewel gevallen en ontluisterd, prachtige zelfstandig-scheppende krachten bezit.

Christelijke rechtvaardigheid eischt den bovennatuurlijken deemoed van het besef, dat de mensch, hoewel zelfstandig scheppend op het gebied van het menschelijke en tijdelijke, niets góddelijks in zich realiseeren kan.

De christen is dus evenzeer trotsch als deemoedig. Hij erkent niet slechts den vrijen (zelfstandigen) wil, maar ook de mácht van dien wil. Erkent hij deze op tijdelijk en natuurlijk gebied, hij erkent ook het volslagen onvermogen van den wil op goddelijk gebied (want zelfs bij den besten wil is hier alles *onverdiende genade*).

¹⁾ Déze consequentie scheen Calvijns „ijzeren deemoed” en schijnt ook het „disciplinaire christendom” niet meer te beseffen.

Sociale rechtvaardigheid is dienstbaarheid aan een zuiver natuurlijk solidarisme. Christelijke rechtvaardigheid is dienstbaarheid aan een goddelijk absolutisme.

3

De lezer verweet mij stellig reeds dat ik onder christelijke rechtvaardigheid iets totaal anders verstaan wil zien dan men er gemeenlijk onder verstaat. Inderdaad. Een rechtvaardige orde op sociaal gebied is niet „christelijk”; zij kan gekend, verworven, verwerkelijkt en nageleefd worden ook door den niet-christen. Zij veronderstelt een natuurlijke kennis van het doel der natuurlijke dingen en een (eveneens natuurlijke) wil overeenkomstig dit doel der dingen te leven en te ordenen.¹⁾

Handelen overeenkomstig ons redelijk inzicht in de natuur der dingen, handelen overeenkomstig ons besef b.v. dat wij gemeenschapsmensen zijn en dat het algemeen welzijn de groote wet der samenleving is, zijn wij verplicht aan ons *redelijk* mensch-zijn.

¹⁾ Een ordening overeenkomstig de natuur der dingen „christelijk” noemen is even absurd als een goed-functionneerende deur een christelijk-functionneerende deur te noemen, — ook al is de christen timmerman verplicht (tja, in gewéten en als christen verplicht) een deur te maken die goed sluit (en goed opengaat!). Een werkgever die zijn arbeiders rechtvaardig behandelt, handelt niet „christelijk”, maar volgens een natuurlijke zedelijkheid, die het eigendom kan zijn van iedereen. Deze rechtvaardigheid wordt eerst christelijk, als niet de natuurlijke gemeenschap, maar God het souvereine beginsel is van ons handelen. — Maar waar zelfs de natuurlijke gemeenschap voor ons, als burger, geen souverein beginsel is, daar behoeven we niet de illusie te koesteren dat God dit voor ons, als christen, wél is.

Ervoor te waken dat wij overeenkomstig deze sociale natuur leven en het gemeenschapsleven ordenen is de taak van hem die de societas en het gezag op tijdelijk gebied vertegenwoordigt, terwijl het tevens tot zijn taak (en tot zijn mácht) behoort, als rex rector, den wil van den afzonderlijken mensch op dit tijdelijk en natuurlijk-zedelijk ideaal te *richten*.

Het behoort niet slechts tot de taak van een vorst goede wetten te maken en ervoor te waken dat deze worden nageleefd, het behoort ook tot zijn taak (en het ligt ook in zijn macht) de onderdanen voor dit natuurlijk-zedelijk leven te *bezielen*. Dit, deze „opvoeding”, behoort niet aan de Kerk, maar aan den Vorst.

De sociale rechtvaardigheid behoeft de menschen niet per se te scheiden; de christelijke rechtvaardigheid onderscheidt de christenen per se van de overigen. Niét omdat zij per se een andere *structuur* van de samenleving moeten voorstaan (of er per se een juister inzicht in bezitten), maar omdat hun *bezieling* een andere is; omdat het verwerkelijken van een en dezelfde samenlevingsstructuur, die voor anderen misschien dóel, voor hen slechts een onderdeel is van een werkzaamheid die op een boventijdelijk doel gericht is. — Den mensch op dit boventijdelijk doel richten, hélpén richten, behoort tot de taak van den „priester”; déze „opvoeding” begunstigen is de taak van den vertegenwoordiger der religie — hoewel zij essentieel het werk is van den H. Geest. (Inderdaad, de taak van den priester — trouwens ook van den leekenapostel — is een zeer nederige).

Het herstel der christelijke rechtvaardigheid onderstelt het *daadwerkelijk* herstel eener christenheid van gebed, kennis en liefde.¹⁾ Overal waar de strijd om een sociale ordening geen wezenlijk gevolg is van een daadwerkelijk streven naar Gods souvereiniteit over onze ziel, berust het gescherm met „christelijke rechtvaardigheid” op een zwendel met begrippen, — en erger.

Een daadwerkelijk herstel der christelijke rechtvaardigheid onderstelt dus, onzerzijds, een zuiver-*godsdiens*tige, bovennatuurlijk-gerichte apostolische activiteit; een zuiver politieke activiteit draagt hier niets toe bij; een daadwerkelijk herstel der sociale rechtvaardigheid is het resultaat van een zuiver wereldsche activiteit.

De christelijke rechtvaardigheid veronderstelt dus én in haar strijders én in haar verwerkelijking een daadwerkelijk beleefde erkenning van Gods rechten, van zijn primair, souverain recht op den mensch; zij veronderstelt dus: „une restauration spirituelle de la chrétienté”, „la restauration de cette chrétienté de prière, de connaissance et d'amour”. (Maritain).

In het centrum der christelijke rechtvaardigheid staat God.

¹⁾ Hoe weinig er van deze christenheid sprake is, moge blijken uit Maritain's opmerking, dat het herstel der christenheid in dezen zin heden „dé groote opdracht” is der christenen — als christenen.

In het centrum der sociale rechtvaardigheid de natuurlijke mensch (de gemeenschap, de natie). De strijder voor christelijke rechtvaardigheid leeft ipso facto voor zijn naaste; de strijder voor sociale rechtvaardigheid leeft niet ipso facto voor God.

7

De strijder voor christelijke rechtvaardigheid kan wel, wat betreft de structuur van het maatschappelijk leven overeenstemmen met den strijder voor sociale rechtvaardigheid en, samen met hem, voor die structureele en natuurlijk-zedelijke hernieuwing van het maatschappelijk leven strijden, maar de beteekenis van dien strijd, en daarmee oorsprong, doel, geest en wezen van beider strijd, verschilt. — Wij kunnen wel met niet-christenen samen de sociale rechtvaardigheid herstellen, maar niet met niet-christenen de christelijke, zelfs maar al te vaak niet meer met de christenen.

8

De sociale rechtvaardigheid kan op een bepaald moment van boven af worden opgelegd, opgedwongen. De christelijke rechtvaardigheid niét. Zij schijnt de nederigheid zelve. Zij neemt geen bezit van den mensch, zij wacht tot zijn wil bezit wil nemen van haar. En terzelfder tijd schijnt zij hoogmoedig als geen enkel ander beginsel: omdat zij den vrijen wil van den mensch eischt. Eerst nadat dit hoogste van den mensch zich vrijwillig voor Gods rechten heeft gebogen, doet zij dien mensch haar zegeningen geworden.

Zij schenkt de zegeningen van haar orde aan de menschheid, nadat de menschheid zich aan haar geschonken heeft. En zij laat zich, hoezeer wij het tegendeel ook wenschen en wanen, niet misleiden. . . .

9

Zooals de christelijke fundamenteel verschilt van de sociale rechtvaardigheid, zoo verschilt ook hun beider werkelijkheid op het gebied der natuurlijke orde, hoezeer zij overigens omtrent de structuur dier natuurlijke orde zouden overeenstemmen. Zij verschillen, — zooals de mensch, die de natuurlijke orde als het souvereine beginsel van zijn leven erkent, verschilt van den mensch die deze orde eerst op een tweede plan van leven en handelen erkent. De mensch, die eerst God, en om God zijn naasten bemint, vertegenwoordigt een zuiverder, schooner, sterker, zegenerijker orde dan hij die den mensch om de aarde, om het heil eener natuurlijke orde, den mensch om den mensch bemint. Een secundaire waarheid primair leven verleugent die waarheid en misvormt ook de orde die zij, in de zuivere hiërarchie der waarden beleefd, tot stand had kunnen brengen. Maar een secundaire waarheid primair leven is nog altijd vele malen beter dan een primaire als phrase.

10

Ik herhaal: Het primaire recht van God beteekent: het streven van den mensch naar onthechting van zichzelf, naar zelf-ontlediging en innerlijke vrijheid. Opdat God de

souverein worde van verstand, wil en hart. De christelijke rechtvaardigheid wil, dat de menschen er naar streven als *innerlijk vrijen* deze wereld te leven, als innerlijk vrijen aan deze wereld deel te nemen, als innerlijk vrijen te bezitten, als innerlijk vrijen te strijden. De christelijke rechtvaardigheid wil het verwerven van die innerlijke stilte, waarin wij, deze aarde strijdbaar en dienstbaar levend, allereerst voor Gód zijn. Ons leven is op deze aarde, doch onze wandel is in den hemel. Voor God leven beteekent niet de aarde verachten, er aan voorbijgaan als aan iets onbelangrijks. Integendeel, het is hevig aan de aarde deelnemen. Het lot der aarde kan ons allerminst onverschillig zijn als wij de aarde zien en leven als een onderpand dat God ons heeft toevertrouwd om het te helpen vervolmaken naar de rijkdommen zijner Glorie, als wij de aarde en haar natuurlijke orde zien en leven als een middel om den mensch zijn eindbestemming te helpen bereiken. Verplicht ons reeds een natuurlijke naastenliefde ons voor de aarde en haar orde te interesseeren, hoeveel meer de liefde tot God, die de liefde voor de zielen impliceert.

I I

De christelijke rechtvaardigheid wil de innerlijke vrijheid van den mensch. Daarom richt zij zich gelijkelijk tot (of tegen) bezitter en bezitlooze, tot (of tegen) de voornamen en nederigen dezer wereld, tot (tegen) de bedrijvers van het onrecht, tot (of tegen) de nederigen wien recht geschiedde of nog onrecht wordt gedaan. Zoo goed als de grooten dezer aarde zich aan haar vergrijpen als zij zich vergrijpen

aan de nederigen dezer aarde, zoo goed vergrijpen de nederigen dezer wereld, die vaak tevens de ontrechten en daarom vèrnederden dezer wereld zijn, zich aan haar als zij, practisch, voor niets anders strijden dan recht op materieel gebied. Beiden wijst zij met klem en onophoudelijk op hun plicht, die deze is: dat de eenen (als volgelingen Christi) als geestelijke menschen „bezitten”, de anderen (als volgelingen Christi) als geestelijke mannen, als innerlijk vrijen „strijden” zouden.

12

Terzeldertijd dat de christelijke rechtvaardigheid verplicht: intensief, met inspanning van alle krachten en met groote liefde strijd te leveren voor recht en orde op natuurlijk gebied, beveelt zij den nederigen en geringen en ontrechten dezer aarde (gelijk de groote en wijze leider Pius X deed) „de anderen niet te benijden, noch te haten, maar de gelatenheid en het geduld te beoefenen”. Onophoudelijk houdt zij dit den nederigen en geringen (en daarom maar al te vaak ontrechten en vèrnederden) voor, opdat zij, in het rechtvaardig gevecht voor hun recht, niet onherstelbaar schade lijden naar de ziel; opdat dit gevecht — immers begónnen om die voorwaarden te scheppen welke hen hun eeuwig doel helpen bereiken — hen niet doet éindigen in dat onherstelbaar kwaad van haat, verzet en verbittering, én, daarmee, in een steeds diepere *verwijdering* van God. Opdat niet aldus bewaarheid worde wat Christus voor-spelde toen Hij zeide: „Die niet door de deur den schaapstal intreedt maar van de andere zijde binnenklimt: hij is

een dief en een roover." (Joannes X, 1) En óók: opdat de vernederden en ontrecten dezer wereld, na het onrecht als innerlijk vrijen te hebben geduld en bestreden, ook het récht, als het hun eenmaal gewordt, als innerlijk vrijen zouden bezitten, en zoo ook, na het leed dat de zelfzucht der wereld over hen ontketende, eenmaal de goede vruchten en vreugden dezer aarde. Eischt de strijd voor zijn rechten innerlijke vrijheid, het bezit zijner rechten niet minder, — en niet alleen omdat het nederige leven, het leven der geringen, ook als er recht is geschied, *nederig* is, en dáárom *vernederend blijft*.

13

Niet om zijn goeden strijd voor rechtvaardigheid in het maatschappelijk leven te verraden, te veronachtzamen, maar om dezen strijd in den zuiveren geest te voeren, wilde Pius X, dat de nederigen dezer wereld doordrongen zouden zijn van het heilig zelfbewustzijn „dat zij (niet als vernederden en ontrecten, maar als de geringen dezer wereld) uitverkoren zijn om levende vertegenwoordigers van Christus op aarde te zijn"; en wilde hij, dat de nederigen (nogmaals: niét als vernederden en ontrecten, maar als de geringen dezer wereld) de uitverkoren adel van hun staat als een zeer schoone werkelijkheid beleven zouden: dat zij beleven zouden dat God — zooals Paulus zeide — toen hij het lichaam samenvoegde, de schamele ledematen *de meeste eer* gaf.

Dezelfde innerlijke vrijheid eischt de christelijke rechtvaardigheid ook van de „grooten” dezer wereld. In de eerste eeuwen verwerkelijkte de Kerk, deze dienaar van de christelijke rechtvaardigheid, iets prachtigers en waarachtigers dan een z.g. communistische „organisatie” der christengemeenten. Zij léerde en lééfde dat de Kerk „bij uitstek een maatschappij van armen is; dat zij de rijken en gelukkigen der aarde slechts aanvaardt op voorwaarde dat zij vrijwillige armen zijn.” (Godefr. Kurth) Zij eischte hiermede niet, dat men alles wat men bezat verkocht, aan de armen gaf en arm met de armen werd — „niemand moet dan ook vernietigen wat hij bezit”, schreef Clemens van Alexandrië — maar zij eischte, dat men zijn stoffelijke goederen zonder gehechtheid zou leeren bezitten, gelijk Paulus voor alle eeuwen vastlegde toen hij schreef: „Dat zij die koopen leven alsof zij niet bezaten; dat zij die van de wereld genieten leven alsof zij er niet van genoten.”

De christelijke rechtvaardigheid verlangt dat de bezitter van stoffelijke goederen (precies zoo als de bezitter van geestelijke goederen) zijn gaven, zijn bezit, zijn onderneming beschouwt als iets waarover hij als rentmeester, en nimmer als volstrekt eigenmachtig eigenaar werd aangesteld. Dit rentmeesterschap verplicht hem (evenals de bezitter van geestelijke goederen) om datgene waarover hij werd aangesteld dienstbaar te maken aan het tijdelijk en eeuwig doel van hemzelf en van zijn evenmensch. „Dat degene onder u die aan het hoofd staat zich tot dienaar van allen make.” „Die Macht ist eine Pflicht, kein Recht, und

sie besteht erst dann zu Recht, wenn sie nicht im eigenen Namen, sondern im Namen Gottes, im Namen der Wahrheit ausgeübt wird. Die Neuzeit hat die Macht als ein Recht konstruiert und hat versucht, die Grenzen dieses Rechts abzustecken. Dem neuen Mittelalter steht es an, die Macht als eine Pflicht zu konstituieren." (Berdjajew).

15

Van deze innerlijke vrijheid, van dit innerlijk onthecht zijn, van deze armoede van geest sprak Joannes van het Kruis en spraken alle vertegenwoordigers van de christelijke levensgedachte. Dit is het ideaal waarop „de goede wil” gericht moet zijn als zij gericht wil zijn op de christelijke rechtvaardigheid. Wij zullen dit ideaal nooit volkomen verwerkelijken, maar altijd zeer onvolkomen en gebrekkig. Doch het is het doel waarheen allen, die Gods rechten primair erkennen, dienen te streven, — met en door Christus. De goede, d.w.z. de oprechte en waarachtige wil is hier, als steeds, voldoende.

16

Gelijk dit streven steeds gebrekkig zal blijven, zoo zal ook de orde, die het op natuurlijk gebied zou verwerkelijken, steeds onvolkomen zijn. Daarom zal er altijd strijd zijn en elk verwerkelijken een bedreigd bezit. Er zullen tijden zijn waarin het ideaal dichter benaderd wordt, doch ook tijden waarin zij, de christelijke rechtvaardigheid, volkomen schijnt weggevaagd. Ook uit de geesten. Tijden

waarin de christelijke rechtvaardigheid (*ondanks alle sociale rechtvaardigheid*) een vervreemd, vergeten ideaal is, 'n ideaal dat alleen nog verwondering baart, — *dezelfde* ongeloovige verwondering welke Christus ontmoette, toen de Joden onderling vol haat spraken: „Zeggen wij niet met recht dat Gij een Samaritaan zijt en een duivel in hebt?”